

NAZAR ESHONQUL NASRIDA TARIXIY VOQELIK VA MODERNISTIK BADIY TAFAKKUR: QISSALAR POETIKASI, XRONOTOP VA TARIXIY XOTIRA

Gulbahor Ortiqova Kamol qizi

**Qarshi Davlat Universiteti
Adabiyotshunoslik: o'zbek adabiyoti**

Annotatsiya

Ushbu maqolada Nazar Eshonqul qissalarida tarixiy voqelikning badiiy talqini modernistik poetika bilan uzviy bog'liqlikda o'rganiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi yozuvchi nasrida tarixiy xotira, davr ruhiyati, xronotop va syujet yaxlitligi qanday badiiy mexanizmlar orqali shakllanishini aniqlashdan iborat. Tahlil shuni ko'rsatadiki, adib tarixni tayyor faktlar yig'indisi sifatida emas, balki inson ongida, xotirasida va ichki iztirobida qayta tiriladigan murakkab ma'naviy tajriba sifatida tasvirlaydi. Shu bois qissalarda tarixiylik voqealar sanog'i bilan emas, makon-zamonning ramziy bosimi, ruhiy sinish, sukut, travmatik xotira va fragmentar syujet qurilishi orqali namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar:

Nazar Eshonqul, tarixiy voqelik, qissa poetikasi, modernizm, xronotop, milliy xotira, syujet yaxlitligi, ruhiy travma.

Аннотация. В статье исследуется художественное воплощение исторической реальности в повестях Назара Эшонкула в связи с модернистской поэтикой. Основная цель работы заключается в выявлении того, каким образом историческая память, хронотоп, духовная травма и сюжетная целостность формируют внутреннюю структуру авторского повествования. Анализ показывает, что писатель изображает историю не как последовательность внешних фактов, а как сложный духовный опыт, заново переживаемый в памяти, сознании и внутреннем мире человека.

Ключевые слова. Назар Эшонкул, историческая реальность, поэтика повести, модернизм, хронотоп, национальная память, сюжетная целостность, духовная травма.

Abstract. This article explores the artistic representation of historical reality in Nazar Eshonqul's novellas through the lens of modernist poetics. The study clarifies how historical memory, chronotope, psychological rupture and plot integrity shape the internal organization of his prose. The analysis shows that the writer treats history not as a sequence of external facts but as a lived spiritual experience reactivated in memory, silence and human consciousness.

Keywords. Nazar Eshonqul, historical reality, novella poetics, modernism, chronotope, national memory, plot integrity, psychological trauma.

Kirish

Nazar Eshonqul o‘zbek nasrining yangilanish jarayonida tarixni bevosita bayon qiluvchi emas, balki tarixning inson ruhiyatida qoldirgan izlarini ochuvchi adib sifatida ajralib turadi. Uning qissalarida o‘tmish tayyor dekoratsiya emas; u tirik ruhiy kuch sifatida qahramon tafakkuriga, voqea mantiqiga, muhitning og‘irligiga va vaqt sezgisiga singib ketadi. Shu ma’noda yozuvchi tarixiy nasr an’analarini davom ettirar ekan, ularni an’anaviy voqeaband usuldan ichki dramatism, psixologik taranglik va modernistik idrok yordamida yangilaydi. Adibning tarixiy mavzuga murojaati ko‘pincha xalq xotirasidagi sinishlar, urush, ma’naviy yemirilish, sukut va aytilmay qolgan dardlarni badiiy tahlil qilish ehtiyojidan kelib chiqadi. Shuning uchun uning qissalarida tarixiylikni faqat davr belgilaridan qidirish yetarli emas; uni qahramonning ichki vaqtida, makonning semantik bosimida, ruhiy travma va xotira qatlamlarida o‘qish zarur.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot materiali sifatida yozuvchining tarixiy xotira, davr ruhiyati, urush va ijtimoiy yemirilish bilan bog‘liq qissalari hamda shu poetikani tushunishga yordam beradigan hikoyalari tanlab olindi; avvalo “Urush odamlari” markaziy matn sifatida, unga yaqin semantik maydonda turuvchi boshqa nasriy asarlar va adib haqidagi tanqidiy qarashlar bilan birgalikda o‘rganildi. Tahlilda tarixiy-poetik, qiyosiy-tipologik, xronotopik, germenevtik va semantik yondashuvlar qo‘llanildi. Bunda asarning tashqi voqealari bilan bir qatorda makon-zamon tashkiloti, syujetning fragmentar yoki zich qurilishi, sukut va bo‘shliqlarning estetik vazifasi, obrazlar nutqi, ramziy detal va ruhiy dramatism tekshirildi. Metodologik jihatdan tarixiylikni faqat faktga sodiqlik emas, balki davrning ichki haqiqatini badiiy qayta tiklash mezonini sifatida talqin qilish tamoyili ustuvor bo‘ldi.

Natijalar

Tahlil Nazar Eshonqul qissalarida tarixiy voqelik uch asosiy estetik yo‘l bilan shakllanishini ko‘rsatdi. Birinchidan, tarix ko‘pincha tashqi fon emas, qahramonning ruhiy holatini belgilovchi ichki bosim sifatida ishlaydi; voqealar kam bo‘lsa ham, davrning og‘irligi butun matn atmosferasiga singadi. Ikkinchidan, xronotop an’anaviy tarixiy nasrdagidek aniqlashtiruvchi xizmat emas, balki semantik yuk ko‘taruvchi tizimga aylanadi: xaroba, huvillagan makon, sukunat, tun, yopiq uy, yo‘l, jangdan keyingi bo‘shliq kabi detallar tarixning tirik daliliga aylanadi. Uchinchidan, syujet yaxlitligi tashqi hodisalarning ketma-ketligi bilan emas, ichki mazmuniy kuchlanish bilan ta‘minlanadi; epizodlar ba‘zan fragmentar ko‘rinsa-da, ular bir markaziy ruhiy haqiqat atrofida birlashadi. Ayniqsa “Urush odamlari”da urush front emas, insonlar ruhiyatida davom etayotgan jarayon sifatida tasvirlanadi.

Muhokama

Olingan natijalar Nazar Eshonqul qissalarini o‘zbek tarixiy nasrining yangicha bosqichi sifatida baholash imkonini beradi. An’anaviy tarixiy nasr ko‘proq voqea, zamon va shaxs orasidagi tashqi bog‘lanishga tayansa, Nazar Eshonqul tarixning ko‘rinmas qatlamlariga — uning ong va ruhiyatda qoldirgan chandiqlariga e‘tibor qaratadi. Shu jihatdan uning modernizmi G‘arbona tajriba ko‘chirmasi emas, balki milliy tarixiy og‘riqni ifodalash uchun topilgan badiiy usuldir. Adib qissalarida vaqt chiziqli emas, qayta-qayta tiriladigan xotira shaklida ishlaydi; makon esa dekor emas,

ma'naviy tashxis vositasi bo'ladi. Syujetning ba'zan siniq, sukutga boy yoki sekin oqadigan ko'rinishi ham aslida davrning ichki notinchligini ifodalaydi. Shu bois uning qissalarida tarixiylik, badiiylik va ruhiy tahlil sinkretik shaklda namoyon bo'ladi.

Xulosa

Tadqiqot yakunlari Nazar Eshonqul qissalarida tarixiy voqelikning badiiy in'ikosi voqeani qayta aytish emas, tarixning ruhiy va semantik oqibatlarini ochish orqali ro'y berishini ko'rsatdi. Yozuvchi tarixiy nasr an'alarini saqlagan holda ularni modernistik poetika yordamida yangilaydi: xronotopni mazmun tashuvchisiga aylantiradi, syujet yaxlitligini ichki drammatizm orqali ta'minlaydi va tarixiy xotirani qahramon ruhiyatining faol qismi sifatida talqin qiladi. Shu bois uning qissalari milliy nasrda tarixiylikning yangi modelini taklif etadi; bunda o'tmish hujjat sifatida emas, insoniy sinov, ma'naviy yemirilish va tirik xotira sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazar Eshonqul. "Urush odamlari" (qissa). Ziyouz.uz.
2. Nazar Eshonqul. "Shamolni tutib bo'lmaydi" (hikoya). Ziyouz.uz.
3. Nazar Eshonqul. "Maymun yetaklagan odam" (hikoya). Ziyouz.uz.
4. Nazar Eshonqul. "Qo'l" (hikoya). Ziyouz.uz.
5. Nazar Eshonqul. "Farishta" (hikoya). Ziyouz.uz.
6. Nazar Eshonqul. "Adabiyot – tarbiya vositasimi?" Ziyouz.uz.
7. Nazar Eshonqul: "Adabiyot baribir yangilanaveradi" (suhbat). Ziyouz.uz.
8. Qozoqboy Yo'ldoshev. "XX asrning eng yaxshi asarlari". Ziyouz.uz.
9. Xudayberdiyeva, K. "Nazar Eshonqul va o'zbek nasrida postmodernizmning shakllanishi".
10. Xolliyeva, M.B. va boshqalar. "Nazar Eshonqul hikoyalarida inson taqdirining badiiy talqini".